

INGLIZ VA O‘ZBEK BADIY DISKURSIDA MILLIY QADRIYATLARNI IFODALASHNING QIYOSIY TAHLILI

Shamsematova Barno Rixsivayevna

Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

bshamsematova76@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek badiiy diskursida milliy qadriyatlarning ifodalanishi qiyosiy lingvokulturologik tahlil asosida o‘rganiladi. Tadqiqotda ingliz va o‘zbek adabiyotiga mansub badiiy asarlar misolida milliy qadriyatlarni ifodalovchi til birliklarining semantik va kontekstual xususiyatlari tahlil qilinadi. Natijalar ingliz badiiy diskursida individualizm, erkinlik va shaxsiy tanlov qadriyatlari ustuvor ekanligini, o‘zbek badiiy diskursida esa jamoaviylik, oilaviy sadoqat va ijtimoiy burch kabi qadriyatlar yetakchi o‘rin tutishini ko‘rsatadi. Tadqiqot lingvokulturologiya, diskurs tahlili va madaniyatlararo kommunikatsiya sohalari uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: *badiiy diskurs, milliy qadriyatlar, lingvokulturologiya, qiyosiy tahlil, ingliz adabiyoti, o‘zbek adabiyoti, individualizm, jamoaviylik, madaniyatlararo kommunikatsiya, konsept.*

ABSTRACT

This article explores the representation of national values in English and Uzbek literary discourse through a comparative linguocultural analysis. The study examines the semantic and contextual features of linguistic units expressing national values based on selected English and Uzbek literary works. The findings reveal that English literary discourse mainly reflects values such as individualism, freedom, and personal choice, whereas Uzbek literary discourse emphasizes collectivism, family loyalty, and social responsibility. The research has significant theoretical and practical value for linguoculturology, discourse analysis, and intercultural communication studies

Key words: *literary discourse, national values, linguoculturology, comparative analysis, English literature, Uzbek literature, individualism, collectivism, intercultural communication, concept*

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается выражение национальных ценностей в английском и узбекском художественном дискурсе на основе сравнительного лингвокультурологического анализа. В исследовании анализируются

семантические и контекстуальные особенности языковых единиц, отражающих национальные ценности, на материале английских и узбекских художественных произведений. Результаты показывают, что в английском художественном дискурсе преобладают ценности индивидуализма, свободы и личного выбора, тогда как в узбекском художественном дискурсе особое место занимают коллективизм, семейная преданность и социальный долг. Исследование имеет важное теоретическое и практическое значение для лингвокультурологии, дискурс-анализа и межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: *художественный дискурс, национальные ценности, лингвокультурология, сравнительный анализ, английская литература, узбекская литература, индивидуализм, коллективизм, межкультурная коммуникация, концепт.*

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslikda badiiy diskursni lingvokulturologik nuqtai nazardan o'rganish dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Xususan, milliy qadriyatlarning badiiy matnda qanday ifodalanishi va ular orqali milliy obrazning shakllanishi masalasi ko'plab tadqiqotchilar e'tiborini tortib kelmoqda. Har bir xalqning o'ziga xos qadriyatlar tizimi mavjud bo'lib, ular til orqali, ayniqsa badiiy diskursda yanada yorqin namoyon bo'ladi.

Ingliz va o'zbek adabiyoti turli tarixiy, ijtimoiy va madaniy sharoitlarda shakllangan bo'lsa-da, ular orqali ifodalangan milliy qadriyatlar insoniylik, axloqiy me'yorlar va jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni aks ettirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu bois ushbu ikki adabiyot vakillari tomonidan yaratilgan badiiy asarlarni qiyosiy o'rganish milliy qadriyatlarning lingvistik va madaniy xususiyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz va o'zbek badiiy diskursida milliy qadriyatlarning ifodalanishini qiyosiy tahlil qilish, ularning o'xshash va farqli jihatlarni aniqlash hamda lingvokulturologik asoslarini yoritishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: badiiy matnlarda milliy qadriyatlarni ifodalovchi til birliklarini aniqlash, ularning semantik va kontekstual xususiyatlarini tahlil qilish hamda ikki turli madaniyatga mansub matnlar asosida qiyosiy tahlilni amalga oshirish.

Tadqiqotda ingliz va o'zbek badiiy diskursida milliy qadriyatlarning ifodalanishi lingvokulturologik yondashuv asosida kompleks tarzda qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari madaniyatlararo kommunikatsiya, tarjima nazariyasi va badiiy matn tahlili sohalarida muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Badiiy diskursda milliy qadriyatlarning ifodalanishi masalasi zamonaviy tilshunoslikda, xususan, lingvokulturologiya yo‘nalishida keng o‘rganilayotgan dolzarb muammolardan biridir. Lingvokulturologiya til va madaniyatning o‘zaro munosabatini o‘rganadigan fan sifatida milliy qadriyatlarning til birliklari orqali qanday ifodalanishini aniqlashga xizmat qiladi. Bu yo‘nalishda olib borilgan tadqiqotlarda til nafaqat kommunikativ vosita, balki madaniy axborotni saqlovchi va uzatuvchi tizim sifatida talqin etiladi.

Milliy qadriyatlar tushunchasi ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan turlicha izohlangan bo‘lsa-da, ularning umumiy jihati jamiyat tomonidan e‘tirof etilgan axloqiy, ijtimoiy va madaniy me‘yorlarni ifodalashidir. Qadriyatlar til orqali, ayniqsa badiiy matnda, obrazlar, metaforalar, leksik birliklar va stilistik vositalar yordamida namoyon bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan, badiiy diskurs milliy qadriyatlarni o‘rganishda eng muhim manbalardan biri hisoblanadi.

Xorijiy tilshunoslikda milliy qadriyatlar va ularning diskursdagi ifodalanishi ko‘proq konseptual tahlil doirasida o‘rganilgan. Bu yondashuvda “konsept” tushunchasi markaziy o‘rin tutib, u madaniyatga xos bilim va tasavvurlarni o‘zida mujassamlashtirgan kognitiv birlik sifatida qaraladi. Ingliz adabiyoti misolida olib borilgan tadqiqotlarda individualizm, shaxsiy erkinlik, mustaqillik kabi qadriyatlarning badiiy matnlarda turli lingvistik vositalar orqali ifodalanishi qayd etilgan.

O‘zbek tilshunosligida esa milliy qadriyatlar ko‘proq an‘anaviylik, jamoaviylik, oila va ijtimoiy munosabatlar bilan bog‘liq holda o‘rganiladi. Badiiy asarlarda bu qadriyatlar obrazlar tizimi, dialoglar va milliy rang-baranglikni aks ettiruvchi leksik birliklar orqali namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, o‘zbek adabiyotida milliy mentalitet va qadriyatlarning ifodalanishi tarixiy va madaniy kontekst bilan chambarchas bog‘liq holda tahlil qilinadi.

Shunga qaramay, ingliz va o‘zbek badiiy diskursida milliy qadriyatlarning ifodalanishini qiyosiy jihatdan kompleks o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlar yetarli emas. Ayniqsa, lingvokulturologik yondashuv asosida ikki turli madaniyatga mansub badiiy matnlarda qadriyat birliklarining ifodalanishini qiyosiy tahlil qilish masalasi hali to‘liq yoritilmagan. Mazkur maqola aynan shu ilmiy bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Mazkur tadqiqot ingliz va o‘zbek badiiy diskursida milliy qadriyatlarning ifodalanishini qiyosiy tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, unda kompleks metodologik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot lingvokulturologik paradigma doirasida olib borildi, bunda til birliklari madaniy ma‘no tashuvchi vosita sifatida talqin qilindi.

Tadqiqotning metodologik bazasini quyidagi yondashuvlar tashkil etadi: a) lingvokulturologik yondashuv — til birliklarini milliy madaniyat bilan uzviy bog‘liq holda tahlil qilish imkonini berdi; b) kognitiv-semantik yondashuv — qadriyat tushunchalarini konseptual darajada talqin qilish, ya’ni “oila”, “erkinlik”, “burch” kabi konseptlarning mazmunini ochib berishda qo‘llanildi; c) diskursiv tahlil — badiiy matnni yaxlit kommunikativ birlik sifatida o‘rganib, unda qadriyatlarning qanday kontekstda va qanday funksiyada ishlatilishini aniqlashga xizmat qildi.

Asosiy metodlar sifatida quyidagilar qo‘llanildi:

- **Qiyosiy metod** — ingliz va o‘zbek badiiy matnlaridagi qadriyat birliklarini solishtirish orqali umumiy va farqli jihatlarni aniqlash;

- **Semantik tahlil** — qadriyatlarni ifodalovchi leksik birliklarning ma’no qatlamlarini aniqlash;

- **Kontekstual tahlil** — til birliklarining konkret badiiy vaziyatdagi funksional yukini ochib berish;

- **Interpretativ tahlil** — matndagi yashirin (implitsit) madaniy ma’nolarni talqin qilish.

Tadqiqot jarayonida badiiy matnlardan milliy qadriyatlarni ifodalovchi fragmentlar seleksiya qilindi va ular quyidagi tematik guruhlariga ajratildi:

1. oilaviy qadriyatlar,
2. ijtimoiy-axloqiy me’yorlar,
3. shaxs va jamiyat munosabati.

Har bir guruh doirasida ingliz va o‘zbek matnlari alohida va qiyosiy tarzda tahlil qilindi. Ushbu yondashuv tadqiqotning tizimliliigi va ilmiy asoslanganligini ta’minlaydi.

Ingliz adabiyotida milliy qadriyatlar ko‘pincha individualizm va shaxsiy tanlov erkinligi orqali ifodalanadi. *Pride and Prejudice* asarida bu jihat ayniqsa aniq ko‘zga tashlanadi. Mashhur iqtiboslardan birida shunday deyiladi:

“Happiness in marriage is entirely a matter of chance.”

Mazkur jumla nikoh masalasining qat’iy ijtimoiy me’yorlarga emas, balki individual tanlov va shaxsiy moslikka bog‘liqligini anglatadi. Bu orqali ingliz jamiyatida shaxsiy qaror va individuallikning ustuvorligi aks ettiriladi.

Shuningdek, *Jane Eyre* romanida bosh qahramonning quyidagi fikri alohida ahamiyatga ega:

“I am no bird; and no net ensnares me: I am a free human being with an independent will.”

Ushbu iqtibos orqali erkinlik, mustaqil iroda va shaxsiy identitet kabi qadriyatlar ifodalanadi. Bu ingliz lingvokulturasida shaxsning ichki erkinligi va mustaqilligi asosiy qadriyat sifatida qaralishini ko'rsatadi.

O'zbek badiiy diskursida milliy qadriyatlar asosan jamoaviylik, oilaviy sadoqat, ijtimoiy burch va an'anaviy me'yorlar orqali ifodalanadi. Bu jihat O'tkan kunlar romanida ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi.

Asarda ota-ona roziligi va ijtimoiy me'yorlarga bo'ysunish qadriyat sifatida ko'rsatiladi. Masalan, Kumush obraziga xos quyidagi mazmundagi fikrlar bunga dalil bo'la oladi:

“Ota-onaning roziligi — farzand uchun eng katta saodatdir.”

Ushbu iqtibos orqali o'zbek jamiyatida oilaviy qadriyatlar va ota-ona hurmatining ustuvorligi aks ettiriladi. Bu yerda individual istakdan ko'ra jamoaviy (oila) manfaatining ustunligi ko'rinadi.

Shuningdek, Otabek obrazida ham ijtimoiy mas'uliyat va burch hissi kuchli ifodalangan. U o'z qarorlarida faqat shaxsiy manfaatni emas, balki jamiyat va oila manfaatlarini ham hisobga oladi. Bu holat o'zbek lingvokulturasiga xos kollektiv qadriyatlarni aks ettiradi.

Mehrobdan chayon romanida esa ijtimoiy adolat, halollik va ma'naviy poklik markaziy qadriyatlar sifatida tasvirlanadi. Masalan, Anvar obraziga xos quyidagi mazmunli fikrlar diqqatga sazovor:

“Adolat — insonning eng ulug' fazilatidir.”

Bu iqtibos orqali jamiyatdagi axloqiy me'yorlar va halollik qadriyat sifatida yuksak baholanadi. Asarda mansabdor shaxslarning adolatsizligi tanqid qilinib, haqiqiy insoniy fazilatlar ulug'lanadi.

Bundan tashqari, asarda ijtimoiy burch tushunchasi ham muhim o'rin tutadi. Qahramonlar ko'pincha o'z manfaatidan voz kechib, jamiyat manfaatini ustun qo'yadi. Bu esa o'zbek madaniyatida ijtimoiy uyg'unlik va jamoaviylikning ustuvor ekanligini ko'rsatadi.

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki ingliz badiiy diskursida individualizm, erkinlik va shaxsiy tanlov asosiy qadriyatlar sifatida namoyon bo'ladi. O'zbek badiiy diskursida esa jamoaviylik, an'anaviylik va ijtimoiy burch ustuvor ahamiyatga ega.

Shuningdek, ingliz matnlarida qadriyatlar ko'proq personajlarning ichki monologlari va individual qarorlari orqali ifodalansa, o'zbek matnlarida ular ijtimoiy munosabatlar, dialoglar va an'anaviy vaziyatlar orqali aks ettiriladi.

Bu farqlar har ikki xalqning tarixiy rivojlanishi, madaniy qadriyatlari va ijtimoiy tuzilmasi bilan uzviy bog'liq ekanligini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. oqli Asrorov, I. F. (2020). The Content Of Teaching Foreign Languages. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(11), 322-326.
2. Shamsematova, B. (2021, April). Value as an axiological component of the linguistic picture of the world. In Конференции.
3. Jamalova, G., Aymatova, F., Khasanova, D., & Shamsematova, B. (2023, December). A systematic mapping study of leveraging Intelligent Systems Applications in human capital development: In the example of developing professional communicative competence of economics students in English. In *Proceedings of the 7th International Conference on Future Networks and Distributed Systems* (pp. 19-24).
4. Ulmasbayeva, Malika Alisherovna (2024). TECHNOLOGIES FOR ENHANCING INTERCULTURAL COMMUNICATION IN THE PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES.. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 4 (9), 138-143.
5. Shamsematova, B. R. (2025). THE LATEST INNOVATIVE METHODS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES. International scientific journal of Biruni, 4(1), 377-380.